

माहिती व संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा लघु उद्योगांसाठी होणा-या उपयोगाचे अध्ययन

सी. एम. खंडारे

सहा. प्रा. , गृहअर्थशास्त्र विभाग , श्रीमती कोकीळाबाई गावंडे महिला महाविद्यालय, दर्यापूर ,
ता. दर्यापूर जि. अमरावती.

प्रस्तावना –

पूर्वी गावात बारा बलुतेदारी व्यवस्था होती. आता जमाना बदलला. बाराची जागा बाराशे, बारा हजार व्यवसायांनी घेतली. गराजांमध्ये वैविध्य आले. नवीन गोष्टींची आवश्यकता वाढली. नावीन्याचा शोध घेण्यासाठी तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला. संगणकाच्या एका क्लिकवर माहितीचा खजिना उपलब्ध असल्याने त्याचा वापर करून आपल्याला व्यवसायातील त्रुटी भरून काढणे, नवीन माहिती मिळवून काही तंत्र पद्धती अमलात आणणे, वस्तूचा दर्जा उंचावणे, कमी किंमतीत जादा माल उतदन करणे अशा गोष्टी सर्वसामान्य उद्योजक करायला लागला. मार्गदर्शक तत्वांचा उपयोग वाढला आणि त्याबरोबर व्यवसायही. अशा या व्यवसायासाठी काही उत्तम योजना आखल्या गेल्या. लघु, लहान व मध्यम व्यवसाय (Micro, Small and medium enterprises, MSME) अर्थव्यवस्थेचा कणा आहेत. वर्षानुवर्षे चालत आलेले पारंपारिक व्यवसाय आणि त्या बरोबर नवीन प्रगती तंत्रज्ञानावर आधारित व्यवसाय या सर्वांचा समावेश MSME मध्ये होतो. उदाहरणार्थ – जुने व्यवसाय – चांभार, कुंभार, विणकर, सराफ इ. आणि नवे व्यवसाय – आयटी, टेलिकॉम, KPO, BPO इत्यादी. असे व्यावसायिक खूप मोठ्या संख्येने असून त्यांची आर्थिक गरजही मोठी आहे. आपल्या देशाच्या प्रगतीमध्ये यांचा वाटा मोठा आहे.

पूर्वी लहान उद्योजकांना, SSI (Small Scale Industries) युनिट कर्ज देताना, हे लहान व्यावसायिक आहेत. हे मनात धरूनच त्यांच्याकडे बघितले जाई. सवलतीच्या कमी दरात (Subsidised interest rate) कर्जपुरवठा होई. तो लघुद्योजक ठराविक व्यवसाय पिढ्यानपिढ्या त्याच पद्धतीने करत असे. त्याची मानसिकता बदलून मोठी स्वप्ने पाहायची तयारी नसायची. मोठी उडी घेताना लागणारे आर्थिक बळ त्यांच्याकडे नसायचे, हे जितके खरे, तितकेच त्यांच्या मानसिकतेचा विचारही कोता होता. या SME चा दर्जा वयाबरोबर उंचावण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न केले गेले आणि सध्या त्याने गती घेतली आहे.

MSME चा अभ्यास करून विविध योजना आखताना 2006 मध्ये MSMEDA कायदा ;उपबतवए Small and Medium Enterprises Development Act 2006) केला गेला. त्यामध्ये पूर्वीची व्याख्या बदलून SME च्या मर्यादा विस्तृत केल्या गेल्या. त्यामुळे पूर्वीचा मध्यम उद्योजक लहान झाला. असे असले, तरी त्याला साहाय्य करून पुन्हा वर येण्यासाठी हा कायदा फायदेशीर ठरला. SSI साठी ठरवून दिलेले खस असे प्रॉडक्ट्स या जुन्या यादीतून सरकारने काढून घेतले. त्यामुळे छोट्या छोट्या फर्म्सना फायदा झाला. स्पर्धा वाढली, उत्पादनाचा दर्जा, संख्या (Volume) वाढली आणि व्यवसायवृद्धी करणे सोयीचे झाले. एखादा धंदा कधी कधी नीट चालत नाही. समस्या उद्भवतात; तेव्हा या उद्भवलेल्या परिस्थितीला कारणीभूत ठरलेल्या वेगवेगळ्या गोष्टींवर चर्चा, अभ्यास विचारविनिमय करून तोच व्यवसाय पुन्हा उभा करण्याचा प्रयत्न (Nursing of the sick unit) केला जातो. तसे शक्य होणार नसेल, भविष्यात समस्या उद्भवणार, असे जाणवले, तर मात्र त्या SME सेक्टर युनिटची "एका वेळी कराराद्वारे योजना" अंतर्गत – One time settlement scheme मार्फत संपूर्ण कर्जफेड एका वेळी करारवाची सवलत देण्यात येते.

MSMED 2006 नुसार MSE ची व्याख्या बदलली आहे. यामध्ये उत्पादन करणारे, तसेच सेवा देणारे असे दोन भाग येतात –

1) उत्पादन करणारे –

- **Micro Enterprise** – लघु व्यवसाय – कारखाना व यंत्र सामग्री (plant and machinery) यामधील गुंतवणूक 25 लाख रुपयांपेक्षा कमी असल्यास त्यास **micro enterprise** म्हणतात.
- लहान व्यवसाय (Small enterprises) तीच गुंतवणूक 25 लाखांपेक्षा जास्त आणि 5 कोटी रुपयांपेक्षा कमी असल्यास त्यास लहान व्यवसाय (Small enterprises) म्हणतात.

2) सेवावर्ती –

- **Micro Enterprise** – लघु व्यवसाय – व्यवसायास आवश्यक असलेल्या वस्तु व अवजारे यामधील गुंतवणूक जर 10 लाख रुपयांपेक्षा जर कमी असेल, तर त्या सेवा देणा-या व्यवसायाची गणना लघु व्यवसायात केली जाते.
- ही गुंतवणूक 10 लाखांपेक्षा अधिक; परंतु 2 कोटी रुपयांपेक्षा कमी असल्यास व्यवसाय लहान समजला जातो.

ICT चा औद्योगिक उपयोग –

1. ICT मुळे संपूर्ण उद्योगावर एका जागी बसून देखरेख ठेवणे, नियंत्रण ठेवणे तसेच कामाचे व्यवस्थापन करणे शक्य झाले आहे.
2. यंत्रमानवाचा उपयोग वेल्डिंग, पेंटींग करणे तसेच धोकादायक कामे करणे, वस्तू उचलणे यांसाठी केला जातो.
औद्योगिक क्षेत्राच्या विकासासाठी जमा केलेल्या माहितीवर प्रक्रिया करून विश्लेषण करणे व उत्पादनाचा दर्जा उंचावण्याच्या दिशेने आयसीटी महत्वाची भूमिका बजावत आहे.

ऑनलाईन व्यवसाय –

काही वर्षांपूर्वी एखाद्या गृहउद्योगाचं मार्केटिंग घरासमोर फलक किंवा घोरोघरी पत्रक वाटणं इथपर्यंत मर्यादित होतं. परंतु आता स्वतंत्र व्यवसाय करणा-या काही महिला ऑनलाईनच्या जगात सहज वावरतांना दिसतात. त्याचबरोबरच घरबसल्या ऑनलाईन नोकरीचा पर्यायही अनेक महिलांना खुणावतो आहे. म्हणजे कुटूंबाच्या जबाबदा-या व्यवस्थित पार पाडणं आणि आर्थिकदृष्ट्या स्वावलंबी होणं, या दोन्ही गोष्टी साध्य होतात.

ऑनलाईन व्यवसायाचं महत्त्वही महिलांना पटू लागलं आहे. मोठमोठ्या कंपन्या महिलांना व्यवसायासाठी ऑनलाईन सुविधा पुरवण्यात पुढाकार घेत आहेत. गेल्या वर्षभरात महिला सदस्यांची संख्या तब्बल 71 टक्क्यांनी वाढल्याचे अलिबाबा डॉट कॉमचे कंट्री जनरल मॅनेजर संदिप देशपांडे सांगतात. अमेरिका, ऑस्ट्रेलिया यांसारख्या विकसित देशांमध्ये ऑनलाईन माध्यमांचा वापर करून व्यवसाय करणा-या महिलांची संख्या 25 टक्क्यांहून अधिक आहे. तर व्हिएतनाम, मलेशिया या देशांमध्येही हे प्रमाण 20 टक्क्यांच्या जवळपास आहे. ई-बे इंडियावरही नोंदणी असणा-यांपैकी 10 टक्के व्यावसायिक महिला आहेत. तर खरेदीदारांमध्ये 27 टक्क्यांहून अधिक महिला आहेत.

अहमदाबादमध्ये सरबतं, शीतपेय, रोझ सिरप, सॉफ्ट ड्रिंक्सचा व्यवसाय करणा-या शानया मोदीचा व्यवसाय ऑनलाईन माध्यमांचा वापर केल्याने दुपटीहून अधिक वाढला आहे. अमेरिका, इंग्लंड, आखाती देशांमधून त्यांना ऑर्डर मिळू लागल्या आहेत. त्यामुळे केवळ ऑनलाईन माध्यमातून गेल्या वर्षभरात त्यांनी 2 कोटींची उलाढाल केली. दादरमध्ये राहणा-या कॉम्प्युटर इंजिनीअर असलेल्या मोनिका छेडा यांनी नव-याला कपड्यांच्या व्यवसायाला हातभार म्हणून भीतभीत ऑनलाईन माध्यमांचा वापर सुरू केला. या माध्यमाचा धोका, फसवणूकीच्या प्रकारांच्या चर्चा यामुळे त्यांच्या नव-याने त्यांना यापासून दुर राहण्याचा सल्ला दिला होता. मात्र सावधगिरीने पाउल टाकत त्यांनी हा व्यवसाय सुरू ठेवला. एकेकाळी पार्ट टाईम सुरू असणा-या व्यवसायाचे रूपांतर आता स्वतंत्र व्यवसायात झाले असून सहा सहाकारी त्यांच्या मदतीला आहेत. त्यांचे स्वतंत्र कार्यालयही आहे. दिवसभर ग्राहकांच्या शंका, त्यांचे प्रश्न यांचे समाधान करण्यात दिवस जातो, असे त्या सांगतात.

घरबसल्या विरंगुळा म्हणून हैदराबादी दागिने विकणा-या सुनिती माथुर यांना त्यांच्या अमेरिकेत राहणा-या मुलीने बेबसाइटच्या माध्यमातून विक्रीचा पर्याय शिकवला. त्यामुळे गल्लीपुरता मर्यादित असलेल त्यांचा व्यवसाय आज आसाम, राजस्थानपासून अमेरिकेपर्यंत पसरला आहे. आणि 400 हून अधिक ऑनलाईन ग्राहक त्यांना या वेबसाईटने मिळवून देले आहेत. एकूणच ऑनलाईन व्यवसाय किंवा नोकरी करण्यासाठी मनाला ठाम निश्चय, धोके स्वीकारण्याची क्षमता, योग्य आणि सुरक्षित ऑनलाईन माध्यमाची निवड या गोष्टी आवश्यक आहेत. त्या एकदा जमल्या की आपले विश्व आपोआप विस्तारत जाते.

फायदे –

ऑनलाईन व्यवसाय निर्माण करणे देखील अत्यंत आनंददायक आणि फायद्याचे आहे- आपण आपले स्वतःचे बॉस आहेत, आपण असं करून आणि घरातून ऑनलाईन व्यवसाय काम करून आपण आपल्या विमनामूल्य वेळ वाचवू शकता.

क्लायंट बेस –

- 40 टक्के खरेदी विक्री ही इंटरनेटच्या माध्यमातून केल्या जाते.
- 84 टक्के जगातील इंटरनेट वापरकर्ते हे ऑनलाईन शॉपिंग च्या माध्यमातून खरेदी करतात.
- 24 तास 7 दिवस जगभरातील ग्राहकांना आपला व्यवसाय शोधले जाऊ शकतात.
- उत्पादनाच्या पुरवठा आंतरराष्ट्रीय मालकीचा आणि **globalize** करणे अत्यंत सोपे आहे.

लाभकारण –

- कॉर्पोरेट कार्यालये आणि गृहनिर्माण मध्ये स्पर्धा न करता इंटरनेट लहान किंवा स्टार्टअप व्यवसाय वाढू आदर्श ठिकाण आहे.
- **SMEs** ऑनलाईन, 90 टक्के इंटरनेट व्यापार एक फायदेशीर ठिकाणी सापडतो.
- ऑनलाईन व्यवसाय निर्माण करणे देखील अत्यंत आनंददायक आणि फायद्याचे आहे— आपण आपले स्वतःचे बॉस आहेत, आपण असं करून आणि घरातून ऑनलाईन व्यवसाय काम करून आपण आपल्या विनामुल्य वेळ चालवू शकता.

किंमत Reductions—

- अनेक **Tenants** त्यांच्या स्वतःच्या **homes** पासून आपल्या ऑनलाईन व्यवसाय सुरू करतात.
- ऑनलाईन व्यवसायासाठी आरंभिक खर्च कमी आहेत.
- नफा वाढवण्यासाठी खुप फायद्याचे आणि खर्च आणि किमती कमी.

संदर्भ –

1. <http://www.google.com/intl/mr/services/sitemap.html>
2. <https://www.google.co.in/intl/mr/business/befound.html>
3. <http://maharashtratimes.indiatimes.com/>
4. <http://businessdiary.com.ph/mr/tag/make-money-online-selling-ebooks/>
5. डॉ. कर्वे स्वाती 2008 – स्त्रि विकासाची नवे क्षितीज, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे